

18.36x17.71	1/3	עמוד 1	מצב הרוח	05/2025	94180506-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

יום ירושלים תשפ"ה: 58 שנה לשחרורה

כתבות וטורים בעמודים 2, 4, 28, 32, 42, 54. 'מצב הרוח' מאחל לעם ישראל יום ירושלים שמח.

21.81x26.9	2/3	4	עמוד	מצב הרוח	05/2025	94180504-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790						

פולישוק
מנחם רהט

ירושלים - סיבה למסיבה: 58 שנות שלטון ישראל

אף שירושלים טרם הגיעה אל המנוחה ואל הנחלה ורבים בה הצללים, ראוי להפנות הזרקור ביום חגה אל האור הזוהר הבוקע מן העיר, שדורות של יהודים רק נכספו אליה אבל לא זכו

1 ירושלים לובשת חג, ומציינת בגיל ורעדה מלאות 58 שנה לשחרורה מידי הלגיונרים הירדנים, ולא יחודה תחת שלטונה של מדינת ישראל.

וזו כשלעצמה סיבה טובה למשבתי השמחות, להזכיר לנו את הצד האפל של הירח, בבחינת 'ונהפוך הוא': נטישה מדאגיה של האוכלוסיה היצרנית מול הגידול בשיעור הבלתי יצרנית; אובדן האיזון העדין והרגיש בין הקבוצות השונות באוכלוסיה (חילונים/דתיים/חרדים); עליית משקלו הפיזי של האיש השמן הנישא על כתפיו (הכלכליות) של האיש הרזה, העמל והיגע לפרנסתו וגם לפרנסת שכניו; העובדה כי קרוב מאוד היום שיותר ממחצית תלמידי כיתות א' בירושלים (כלומר, חרדים וערבים), יגיעו מחברות בלתי עד אנטי ציוניות, שטובת המדינה היהודית-הציונית אינה מעניינם; שכבר היום משתמטים רבים מתושביה בריש גלי ובסיסמת ההבל 'נמות ולא נתגייס' ממצוות 'לא תעמוד על דם רעך' ומחובת 'הכל יוצאין למלחמת מצווה' תוך השמעת סברות כרס חלולות ונימוקי סרק שמעולם לא נתקבלו על דעת הפוסקים ממש רבינו ועד החזון איש. שוחרי הסטטיסטיקה גם יציבעו על דהירתה המדאגיה של החברה הירושלמית לעבר תחתית סולם האשכולות הסוציאקונומיים. יהיו אפילו שיאמרו שנתונים אלה מחזירים את ירושלים מאות שנים, אל עידן ה'חלוקה'.

2 ולמרות המצב העגום הזה, יש סיבה טובה למסיבה. ירושלים דהיום בנויה - במובן הפיזי של מונח זה - יותר מאשר אי פעם. אוכלוסייתה עולה על מיליון נפש והיא משתרעת על פני 125 קמ"ר, שהוא השטח המוניציפלי הגדול בישראל (פרט לדימונה, שתופסת מקום ראשון ברשימת הערים המשתרעות על פני שטחים גדולים במיוחד).

מצבה מעולם לא היה טוב יותר: עיר של קודש וחולין, עיר של תורה ומדע, עיר שעושה את כל ישראל חברים ומחברת אליה את כל שדרות עם ישראל. לאחר אלפי שנות הזנחה ועזובה, הפכה ירושלים לעיר יפהפיה, נקיה, מתקדמת, מזמינה, שוקקת, תוססת, ירוקה ופורחת, שדרכיה - הפיזיות - דרכי נועם, ולה מערכת ההיסעים מרשימה ועודנה מתפתחת, מטרופולין של ממש, וזה רק המעט שבמעט, שנחשף בפני כל תושב או אורח. רק טעימה ירושלמית על קצה המזלג.

הלכנו לבדוק כיצד תוארה ירושלים בכתביהם של נוסעים ואורחים שביקרו בה אך לפני 150-200 שנה. וההבדל בין אז להיום הוא קוטבי.

הרצל למשל נדהם ממראה העיר ומן העזובה האוכלת בה בכל פה, וכתב: "אם אזכרך בימים הבאים, ירושלים, לא אתענג על זכרך. משקע מעופש של אלפי שנים מלאות חדרון אישים, קנאות אפלה ואי ניקיון שורר בתוך רחובותיך רעי הריח" (יומן, 31.10.1898).

ובספרו אלטנוילנד מתייחס הרצל לעזובה הירושלמית: "עולי הרגל מכל הדתות נפגעים בלי משים בעומק נפשם בהגיעם לאחר טיולולי דרך קשים וארוכים אל מטרם זו של כליון נפשם וגעגועיהם, והנה נאלח המראה שנתגלה לנגד עיניהם באותם הרחובות הזנוחים... מראות עזובה וחולין" (ע' 254).

כך גם ראה את העיר המושל הצבאי הבריטי הראשון שלה, רונלד סטורס: "הכבישים היו עוד יותר גרועים מבתי המלון, ותחת למצוא עיר קדושה מצאו ריח רע (זכרונות סטורס, 1938, ע' 494).

3 זה גם היה הרושם שנתקבע בלבו של הסופר האמריקני הפופולרי מאד בזמנו מרק טוויין, שהנציח את רשמי סיורו בארץ הקודש באמצע המאה ה-19, בספרו ההומוריסטי 'מסע תענוגות בארץ הקודש'. תיאוריו העוקצניים והשנונים, המחוייכים והביקורתיים, תיארו עיר מוכת עוני, עזובה, שממה וקדרות, תמונת ראי לנוכחות הירושלמית היום. ירושלים שטוויין פגש, היתה עיר פרוכניציאלית שכוחה אל בקצה האימפריה העותומנית הגוועת, קטנה להחריד, מוזנחת להדהים, אכולת ייאוש, שוקעת בתנאי סניטציה ירודים ומוכת חולירע.

וכך תיאר את מראה עיניו: "אדם זריז יכול לצאת מבין חומות ירושלים ולהקיף את העיר הקפה מלאה בשעה אחת. אני יודע אם יש דרך אחרת להמחיש לקורא עד כמה היא קטנה. הרחובות מרופצים ריצוף גס של אבנים והם עקלתוניים ונראים כמבוי סתום. הרחובות כה צרים, שחתול עשוי לחצותם בקפיצה, הם צרים מכדי מעבר עגלות. האוכלוסייה מורכבת מ-14 אלף נפשות מלאומים שונים - והעיר משופעת בדלות, בסחי ובלואי סחבות. מצורעים, נכים, סומים ומטורפים, מסתערים עליך מכל עבר ויודעים רק מלה אחת - 'בקשיש'. ירושלים עיר קודרת שוממה וחסרת חיים. לא אחפוז לחיות בה".

מצבה מעולם לא היה טוב יותר: עיר של קודש וחולין, עיר שעושה את כל ישראל חברים ומחברת אליה את כל שדרות עם ישראל. לאחר אלפי שנות הזנחה ועזובה, הפכה ירושלים לעיר יפהפיה, נקיה, מתקדמת, מזמינה, שוקקת, תוססת, ירוקה ופורחת

22.24x29.97	3/3	6	עמוד	מצב הרוח	05/2025	94180507-4
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790						

ירושלים. צילום: shutterstock

וישיבות, וכל שאדם מישראל צריך לגופו ולנשמתו. ...בתים שנבנו קיימים ועומדים, ואף הם מתרחבים והולכים. אלו מוספים חדר ואלו בונים עליה, אלו שני חדרים ואלו שתי קומות, ושוב אין אדם אומר צר לי המקום שאשב בירושלים".

כ-2,600 איזכורים של השם ירושלים מופיעים בסיפוריו של עגנון, וכולם ברוח אוהדת, גם אם לפעמים בנימה סרקסטית. אולם דומה שהמלים המבטאת יותר מכל את זיקתו העמוקה, הבלתי ניתנת לניתוק, של עגנון לירושלים, על מגרעותיה ויתרונותיה, הם הדברים שהשמיע ב-1966 בטקס קבלת פרס נובל לספרות בשטוקהולם, בעברית במבטא גליצאי, בפני גוסטב מלך שבדיה וכל הנכבדים והמזומנים:

"הוד מעלתך, הוד רוממותכם המלכותיים, הוד מעלתכם, חברי האקדמיה השבדית, גבירותי ורבותי,

"מתוך קטסטרופה היסטורית שהחריב טיטוס מלך רומי את ירושלים וגלה ישראל מארצו, נולדתי אני באחת מארצות הגולה, אבל בכל עת תמיד דומה הייתי עלי כמי שנולד בירושלים.

"בחלום בחזון לילה ראיתי את עצמי עומד עם אחי הלוויים בבית המקדש, כשאני שר עמהם שירי דוד מלך ישראל.

"נעיונות כאלה לא שמעה כל און מיום שחרבה עירונו והלך עמה בגולה.

"חושד אני את המלאכים הממונים על היכל השירה, שמיראתם שאשיר בהקיץ מה ששרתי בחלום - השכיחוני ביום מה ששרתי בלילה, שאם היו אחי בני עמי שומעים - לא היו יכולים לעמוד בצערם מחמת אותה הטובה שאבדה להם.

"כדי לפייס אותי על שנטלו ממני לשיר בפה - נתנו לי לעשות שירים בכתב".

ירושלים, זו שהיתה כלילת יופי, משוש כל הארץ, בימים שעליהם חלם עגנון, כשניצב בחלומו עם הלוויים ושורר בבית המקדש, הפכה משגלו בניה-בוגיה ממנה לעיירה פרוכינציאלית עלובה, דוחה, שכל שומר נפשו וכל בעל יכולת נמלט ממנה - עד ששבו אליה הבנים שגלו מעל שולחן אביהם, והפכו אותה שוב לרבתי עם, ההר הטוב והלבנון, מקדש מלך עיר מלוכה.

נוצרים... לא זו בלבד שהם שתו מים לחץ, אלא אכלו גם לחם צר. את ככרות הלחם שאנו מעלים היום על שולחנו ללא כל טורח בהכנתו, היתה צריכה עקרת הבית להכין מראשיתן ועד סופן. בעונת הקציר קנה אבי המשפחה את החטה לצריכת המשפחה לכל השנה. מחוסרי האמצעים היו משעבדים לתכלית זו את חלקם ב'חלוקה' או לווים כסף בריבית גבוהה.

"... המצב הסיטרי הרעוע בעיר והמחסור במזון ובמים, ברופאים מומחים ובתרופות מועילות, גרמו למחלות, שהתפשטו ועברו מבית לבית ומחצר לחצר והפכו למגפות, שהפילו חללים רבים... רבה היתה במיוחד תמותת הילדים בגיל הרך. אמי ספרה לי על מחלת האסכרה, שפגעה במחצית ילדי העיר. בן נחמד היה לה, ילד בן שש. באחד הימים שב מהחדר כשהוא חולה. בצר לה רצה אמא לרופא היווני ד"ר מזראקי לקרוא לחולה. אולם חוק ולא יעבור עשה לו הרופא הזה, שלא יצא מפתח ביתו עם שקיעת החמה. הפצרותיה ובכיותיה של האם המודאגת לא הועילו, והילד נחנק באותו לילה.

"המוני העם פנו ברובם לרופא-איל, שאמרו לרפא את תחלואיהם בלחשים ובקמיעות, והיו גם 'רופאים' אחרים שהשתמשו בתרופות. זוכר הנני את יונה 'הרופא', יהודי בא בימים בעל עיניים טרוטות, שבחיצוניותו ובלבושו לא היה עשוי לעורר אמון. הוא היה הולך מחצר לחצר ומבית לבית כשבכיסו תרופות מתרופות שונות".

כך נראתה הרפואה הירושלמית אך לפני 100-150 שנה. אפילו אין מקום לתחילתה של השוואה. סופר שראה עצמו 'כאילו' נולד בירושלים הוא ש"ע עגנון, שהירבה לתאר את ירושלים כפי שהשתקפה דרך מבטאו האירוני. וכך תיאר את עירו ב'תמול שלשום': "יושבת לה ירושלים כנשר הנושא גוזליו על כנפיו. יש שכונות מיוחדות לאשכנזים ויש שכונות מיוחדות לספרדים, ויש מהן שאשכנזים וספרדים דרים בהן כאחד. יש מהן שיושביהן תימנים או גורזים או מערבים או פרסים, ויש מהן שכמה עדות יושבים בהן כאחד... ואין לך שכונה שאין בה בית כנסת, ויש שהעמידו כמה בתי כנסיות ובתי מדרשות ותלמוד תורה

טוויין וחבריו ביקרו בכנסיית הקבר, בכיפת הסלע, ובכותל המערבי, פקדו את אורוות שלמה, גיא בן הינום, עמק יהושפט, בריכת חיסדא, גת שמנים ומעיין השילוח. בכל אתר אליו הגיע הוא חש את גודל הפער בין תהילת העבר המפואר, בהיותה עיר דוד ובירת ממלכת שלמה, לבין הקבצנים והילדים לבושי הסחבות והחולניים, שרדפו אחריהם בדרישה לבקשים.

אך על אף האכזבה ממצה הפיזי המבחיל של עיר הקודש, לא איבד טוויין את האופטימיות: בשובו הביתה "תישכח העייפות ויישכחו החום והצמא, והדברנות המייגעת של המדריך ורדיפת הקבצנים; הביקור בירושלים יישאר כזיכרון מרגש, אשר לא ייפרד ממני בעד שום הון שבעולם".

תיאורים קשים באשר לעונייה ומרודיה של ירושלים - בעיקר בעיר העתיקה אך לא רק - הותיר העסקן הירושלמי ישעיהו פרס (1874-1955), שחיבר ספר זכרונות אותנטי ומרתק על ירושלים בימיו. כבר בפתיחת הספר מוביל אותך פרס לחזות המדוכדכת של הפרהסיה הירושלמית העלוכה: "לפני מאה שנה עוד היתה ירושלים שקועה בחשכת ימי הביניים. חומותיה, על מגדליה הגבוהים, הסגורות ומסוגרות משקיעת החמה ועד זריחתה העיקו על רוח יושביה הדלים שהצטופפו בחצרותיה הסגורות שבצדי הרחובות והסמטאות הקמורים והאפלולים ברובם.

"...בתנאים אלה אין פלא, שרבה היתה העזובה בעיר וההזנחה בחיי יושביה. קרני השמש כמעט שלא חדרו לתוך רחובותיה הצרים והקמורים, רצפותיהם הקלושות של הרחובות וקירות הבתים העלו טחב, מי השופכין שזרמו מחצרות הבתים וערימות האשפה והנבלות שבצדי הרחובות העלו סרחון, ובהם קננו חידקי המלריה, שעשתה שמות בקרב התושבים. רבים היו בכל חלקי העיר עיי מפולת וחורבות שבהם שכנו הינשוף והעטלף, זחלו נחשים ושרצו שרצים אחרים למיניהם.

"... באמצע המאה ה-19 עוד היתה האוכלוסיה בירושלים דלה ועניה. לפי הקונסול הפרוסי ד"ר שולץ, בספרו 'ירושלים', ישבו בה בשנת 1845: 7,120 יהודים (בהם 6000 ספרדים, 1,100 אשכנזים ו-20 קראים), 3,000 מוסלמים ו-3000